

Географія

Учні шостих класів розпочинають вивчення географії – нового для них предмета за навчальною програмою Географія. 6-9 класи. – К.: Видавничий дім «Освіта», 2013. Програма також розміщена на офіційному веб-сайті Міністерства освіти і науки (www.mon.gov.ua/ua/activity/education/56/general-secondary-education/educational_programs/1349869088/). Зміст програми здійснює перехід від пропедевтичного курсу «Природознавство» до систематичних курсів географії та водночас стає основою для їх подальшого вивчення.

Основними завданнями курсу «Загальна географія» є знайомство з географією як наукою, з процесами, що відбуваються в оболонках земної кулі як складових географічної оболонки, формування знань про існуючі в природі взаємозв'язки й закономірності та особистісно-значущих вмінь щодо роботи з планом, картою, визначення місцеположення географічних об'єктів.

Зміст курсу включає в себе «Вступ» та чотири розділи: «Розвиток географічних знань про Землю», «Земля на плані і карті», «Оболонки Землі», «Планета людей». Порівняно з навчальною програмою 2005 року зміст розділів і тем зазнав якісних змін. Зокрема, в результаті застосування географічного принципу до аналізу подорожей та відкриттів теми «Епоха Великих географічних відкриттів» та «Географія Нового часу» об'єднано в одну тему «Відкриття нових земель та навколосвітні подорожі», тему «Географічна оболонка» замінено темою «Природні комплекси», розділи «Земля – планета людей» і «Людина та географічна оболонка» об'єднано в розділ «Планета людей».

Отже, початковий курс географії є основою системи природничо-географічної освіти і розглядає такі наріжні питання: відомості про географічні подорожі та дослідження Землі, топографічний план та особливості зображення земної кулі на глобусі й карті, про сфери Землі (літо-, гідро-, атмо-, біосферу та географічну оболонку), про методи їх дослідження, планетарні закономірності, про основні компоненти природного комплексу та взаємозв'язки між ними, про кількість і рух населення земної кулі, його расовий склад, положення України та окремих держав на політичній карті світу та про вплив людини на природу.

Знання про літосферу, гідросферу, атмосферу і біосферу підводять учнів до поняття про географічну оболонку та прояв у ній певних закономірностей.

Перед вчителем географії поставлені цілі, для досягнення яких йому необхідно розв'язувати наступні навчально-методичні завдання:

- розвивати пізнавальний інтерес учнів до об'єктів і процесів навіколишнього світу;

- навчити встановлювати зв'язки в системі географічних знань й на цій основі формувати навчально-пізнавальну, інформаційну, картографічну та комунікативну компетенції;

- залучати учнів до практичної діяльності щодо застосування отриманих географічних знань і вмінь у повсякденному житті.

Дуже важливо з перших уроків вивчення предмета в 6 класі показати практичне значення географії в житті людини, підкреслюючи, що сьогодні одним із головних завдань фізичної географії є передбачення тих змін у природі, які можуть відбутися в результаті стихійних лих та нераціональної господарської діяльності людини.

Для організації діяльнісного підходу та формування предметних і практичних компетентностей учнів у 6 класі пропонується виконання 9 практичних робіт, 4 з яких оцінюються обов'язково, решта – на вибір учителя. Практичні роботи передбачають роботу з контурними картами та картами атласу, розв'язування географічних задач, побудову графіків і діаграм, дослідження компонентів природи та їх взаємозв'язків на прикладі одного з природних комплексів своєї місцевості, тобто на основі використання місцевого краєзнавчого матеріалу. Працюючи з джерелами картографічної інформації, учні повинні засвоїти певну географічну номенклатуру, що передбачена програмою та навчитися наносити її на контурну карту, дотримуючись загальноприйнятих вимог. У процесі розв'язування географічних задач, побудові графіків і діаграм значну роль у засвоєнні навчального матеріалу на цьому етапі відіграє математика. Вона включає в себе поняття про масштаб, про градус, про кути і вимірювання їх транспортним, про додатні і від'ємні числа, відсотки, проміле, середнє арифметичне. Знання з математики готують учнів до робіт на місцевості по вимірюванню відстаней, крутості схилів, визначенні азимутів. Спираючись на математичні знання, учні легше засвоять поняття про масштаб, абсолютну висоту, зможуть обчислити середні багаторічні дані на підставі спостережень за елементами погоди, зможуть зрозуміти матеріал про відносну та абсолютну вологість та солоність води у Світовому океані.

Крім практичних робіт, програмою з географії для 6-го класу рекомендується проведення досліджень як елементу творчої діяльності школярів. Цей вид роботи проводиться під керівництвом учителя, який визначає основну мету досліджень, та за активної участі членів родини учня. Дослідження проводяться за вибором і бажанням учня і оцінюється відповідно як творча робота. Форму виконання і подачі роботи вчитель рекомендує, а учень обирає довільно (міні-проекти, есе, презентації тощо)

Дослідження, як один з нових складниківів у навчальній програмі з географії, передбачає планомірну і систематичну роботу вчителя щодо розвитку в учнів дослідницьких умінь. Враховуючи, що рушійною силою будь-якої дослідницької діяльності є цікавість, слід насамперед створити на уроці географії умови, які б спонукали учнів до зацікавленості у виконанні дослідницьких завдань. Крім того, застосування досліджень як навчальної технології сприятиме формуванню мотивації шестикласників до вивчення географії, активізації їх пізнавальної діяльності.

Основними завданнями організації досліджень у процесі вивчення географії у 6 класі є:

- ознайомити шестикласників з основними прийомами дослідницької роботи, як – от: аналіз, синтез, порівняння, співставлення, аргументованість (доказовість) та ін.;
- вчити учнів застосовувати прийоми дослідження під час ознайомлення з географічними явищами, процесами у відповідних темах навчальної програми;
- максимально спиратися на індивідуальний життєвий дослідницький досвід шестикласників;
- розвивати індивідуальні дослідницькі вміння та творчі можливості кожної дитини, формуючи тим самим їхній попередній науково-дослідницький досвід;
- допомагати кожному учню пізнати себе, розкрити свої здібності, самореалізуватися в процесі дослідницької роботи.

Формування в учнів 6 класу дослідницьких умінь відбувається поетапно з постійним підвищенням ступеня їх самостійності, поступово перетворюючи їх на активних учасників та співавторів дослідницьких ідей.

Запропоновані в навчальній програмі теми та проблеми дослідження можуть виконуватися як під час уроку, так й у позаурочний час, зокрема як індивідуальне (домашнє) завдання, а також у позашкільній роботі, наприклад, під час екскурсій чи проведення спостережень, гурткової роботі. Будь-яка із запропонованих проблем дослідження може стати й головною проблемою уроку чи його фрагменту з відповідної теми. На уроках чи у позаурочний час, де проводиться дослідження, варто використовувати різні форми його проведення: колективну, групову, парну чи індивідуальну.

Підготовка завдань дослідницького характеру потребуватиме від учителя більших розумових зусиль і витрат часу, аби ця робота не перетворилася лише на скачування учнями інформації з Інтернету. Тому слід наголошувати школярам, що пошук, накопичення та опрацюван-

ня зібраної інформації згідно з проблемою дослідження є дуже важливими, для того аби в проблемі, що досліджується, досягти певного результату. Також учителю варто звертати увагу учнів й на те, якими методами (прийомами) цю інформацію краще опрацювати, як коректно сформулювати мету, визначити об'єкт і предмет дослідження, яким чином краще оформити результати. Можна з шестикласниками говорити й про те, що дослідження бувають як суто теоретичними, так й практичними (прикладними), та пояснити різницю між ними.

Очікуваним результатом проведення передбачених програмою досліджень є передусім оптимальне засвоєння учнями навчального матеріалу (географічних фактів, понять, закономірностей), розвиток зазначених вище дослідницьких умінь та розвиток особистості учня (його пізнавальної активності, креативності, цікавості, наполегливості у розв'язанні поставлених завдань, охайності в оформленні результатів роботи тощо). Важливим моментом повинна стати публічність результатів проведених досліджень, їх обговорення на уроках, на спеціально організованих виставках, у шкільній пресі та процес їх оцінювання.

Отже, оцінювання навчальних досягнень учнів з географії в цілому здійснюється з урахуванням їх індивідуальних особливостей і передбачає диференційований підхід щодо його організації. Критерієм оцінки роботи учнів є не стільки обсяг навчального матеріалу, що залишився в пам'яті, скільки вміння його аналізувати, узагальнювати, встановлювати причинно-наслідкові зв'язки, використовувати в життєвих ситуаціях, самостійно здобувати знання.

До використання у 6 класі Міністерством рекомендовано три підручники:

1. «Географія» підручник для 6 класу загальноосвітніх навчальних закладів (авт. Бойко В.М., Міхелі С.В.), «СИЦИЯ», 2014;

2. «Географія» підручник для 6 класу загальноосвітніх навчальних закладів (авт. Пестушко В.Ю., Уварова Г.Ш.), «Генеза», 2014;

3. «Географія» підручник для 6 класу загальноосвітніх навчальних закладів (авт. Гільберг Т.Г., Паламарчук Л.Б.), «Грамота», 2014.

Підручники відзначаються певною новизною у формуванні цілісної системи географічних знань, що пояснюється специфічним характером використання авторами своїх підходів та моделей підручника.

Для **учнів 7-11 класів** чинними залишаються рекомендації, що містяться у листі Міністерства від 01.06.2012 року №1/9-426 «Щодо інструктивно-методичних рекомендацій із базових дисциплін» (Інформаційний збірник та коментарі Міністерства освіти і науки, молоді та спорту України №17-22, 2012 р.). З повним текстом інструктив-

но-методичних матеріалів можна також ознайомитися на офіційних веб-сайтах Міністерства освіти і науки (www.mon.gov.ua) та Інституту інноваційних технологій і змісту освіти (www.iitzo.gov.ua).

Вивчення географії в **2014/2015** навчальному році у загальноосвітніх навчальних закладах здійснюватиметься відповідно до типових навчальних планів, затверджених наказами Міністерства освіти і науки (від 05.02.2009 №66 «Про внесення змін до наказу МОН України від 23.02.2004 №132 «Про затвердження Типових навчальних планів загальноосвітніх навчальних закладів 12-річної школи», від 27.08.2010 №834 «Про затвердження Типових навчальних планів загальноосвітніх навчальних закладів III ступеня» та від 29.05.2014 №664 «Про внесення змін до наказу МОНмолодьспорту України від 03.04.2012 № 409 «Про затвердження Типових навчальних планів загальноосвітніх навчальних закладів II ступеня»). Нижче наведено розподіл кількості годин (тижневе навантаження) на вивчення географії в основній і старшій школі:

6 клас	7 клас	8 клас	8 клас (поглиблене вивчення географії)	9 клас	9 клас (поглиблене вивчення географії)	10 клас			11 клас		
						рівень стандарту	академічний рівень	профільний рівень	рівень стандарту	академічний рівень	профільний рівень
2	2	1,5	3	1,5	3	1,5	1,5	5	-	-	5

Вивчення географії у 2014/2015 навчальному році буде здійснюватися за збірниками програм:

- 1) Програми для загальноосвітніх навчальних закладів. Географія. Економіка. 6-11; видавництво «Перун», 2005, 2006;
- 2) Програми для загальноосвітніх навчальних закладів. Географія. Економіка; видавництво «Навчальна книга», 2005;
- 3) Збірник навчальних програм для загальноосвітніх навчальних закладів з поглибленим вивченням предметів природничо-математичного та технологічного циклу. Географія України. Видавництво «Вікторія»; 2008;
- 4) Програми для загальноосвітніх навчальних закладів. 10-11 класи. Географія. Економіка. Рівень стандарту. Академічний рівень. Профільний рівень. – Київ, 2010.

Ще раз хочемо звернути увагу вчителів на виконання практичних робіт, які передбачені навчальною програмою. Орієнтація географічної освіти на компетентнісний підхід робить акцент на практичну

складову шкільної дисципліни, оскільки її зміст лежить в основі формування ключових компетентностей як освітніх результатів. Досягнення педагогічних цілей дозволяє акцентувати увагу в навчальному процесі на діяльнісній частині його змісту, тобто посиленні уваги на формуванні вмінь школярів. Тому виконання практичних робіт є важливою і невід'ємною частиною навчального процесу. Практична частина програми складається з практичних робіт та навчальної практики й екскурсій:

- 7 клас – 12 практичних робіт;
- 8 клас – 7 практичних робіт;
- 9 клас – 10 практичних робіт;
- 10 клас – 4 практичні роботи (академічний рівень і рівень стандарту).

Оцінювання практичних робіт з географії здійснюється на розсуд учителя і в залежності від способу виконання (фронтальне, групове, індивідуальне) або у всіх учнів класу, або вибірково в окремих учнів. У кожному семестрі **обов'язково оцінюється дві практичні роботи**, які також визначає вчитель.

Практичні роботи оформляються в робочих зошитах. У навчальному процесі можуть використовуватись робочі зошити або зошити для практичних робіт з друкованою основою (практикуми), які мають відповідний гриф МОН або схвалені для використання у загальноосвітніх навчальних закладах, якщо від дати надання схвалення чи грифа даному посібникові минуло не більше п'яти років.

Як і в попередні роки, вивчення географії України у 8 та 9 класах рекомендуємо завершувати викладанням 17-годинних курсів (за рахунок годин варіативної складової навчального плану) за програмами «Фізична географія своєї області» та «Економічна і соціальна географія своєї області». Завдяки такому підходу, спираючись на краєзнавчий принцип, вчитель дає наукові географічні поняття на основі вивчення своєї місцевості та наочно допомагає учневі у вивченні природи, населення і його господарської діяльності в рідному краї. Здобуті знання сприятимуть прищепленню учням любові до рідної землі, створять підґрунтя для того, щоб у подальшому учень орієнтувався на географічну освіту. Для викладання таких курсів підготовлено навчально-методичне забезпечення: бібліотека краєзнавчих підручників, посібників та програм по кожному регіону, а також великий перелік програм і посібників, підготовлених і схвалених до використання предметною комісією з географії Науково-методичної ради з питань освіти МОН України для окремих регіонів країни, районів, а подекуди окремих міст і сіл. При викладанні географії свого

регіону можна також використовувати географічні атласи областей України «Моя мала батьківщина», створені колективом видавництва «МАПА-Київ».

Великого значення на уроках географії в школах має використання друкованих та електронних картографічних посібників (атласів, контурних карт, глобусів, стінних карт та електронних картографічних засобів навчального призначення), що розроблені ДНВП «Картографія», ПАТ «Інститут передових технологій» і мають відповідний гриф Міністерства освіти і науки України або схвалені для використання в загальноосвітніх навчальних закладах.

Перелік посібників, які можуть бути використані при вивченні географії постійно оновлюється, друкується в щорічному інформаційному збірнику МОН України та розміщений на офіційному веб-сайті Міністерства освіти і науки: (www.mon.gov.ua), веб-сайті Інституту інноваційних технологій і змісту освіти: (www.iitzo.gov.ua).

Суттєву допомогу для підвищення свого фахового рівня та у підготовці до навчальних занять з географії вчителям надають друковані видання: журнал «Географія та економіка в рідній школі» Міністерства освіти і науки України та газета «Краєзнавство. Географія. Туризм».